

Psalmen gezongen en gespeeld

Ter intro op de avond van 7 maart over de psalmen, kom ik met een kleine rondgang door een zeer uitgestrekt gebied, waar de psalmen gezongen en gespeeld worden. Misschien lukt het je iets te beluisteren in aan- of afloop.

Synagoge

De psalmen zijn geschreven in Israël, waaraan de naam van herder-koning David verbonden is. Ze werden ongetwijfeld ook gezongen in en om de tempel (1 Kronieken 15 en 16). In de eeuwen na de ballingschap werden de psalmen in de synagoge gelezen (zingend geciteerd).

Luister naar psalm 130. <https://www.youtube.com/watch?v=-71Dk2Enm1Q>

Of wat meer in meer moderne vorm, waarbij met soms ook probeert om iets te reconstrueren van de vóór-synagogale psalmenzang: <https://www.youtube.com/watch?v=edwX4akkCP8>

En verder zijn er joodse groepen die met oude elementen iets nieuws maken van de psalmen:

https://www.youtube.com/watch?v=U_It6RqHRFU of

https://www.youtube.com/watch?v=-ABwqW9Sg&index=1&list=PLEFM_eQw3ZM_xYvuyi7IkezjoThhP77pe

Psalmen in het kloosters

Dan over naar de christelijke kerk en de psalmen. Sommigen psalmen zullen waarschijnlijk in de oudste gemeenten wel gelezen en gezongen zijn (Efeze 5:19) – meegenomen door de christen van joodse komaf. Maar de meest opvallende ontwikkeling vond vanaf de vierde eeuw plaats in monastieke gemeenschappen, waar de psalmen zeer intensief gelezen/gezongen werden. In de leefregel van de abt Benedictus van Nursia (480-547) vind je een passage over de psalmen en de volgorde waarin ze in de dagelijkse korte diensten (getijden) gezongen konden worden. Duidelijk is dat deze dagelijkse psalmenzang op dat moment al vergaand gebruik was in kloosterachtige gemeenschappen (<https://nl.wikipedia.org/wiki/Getijdengebed>). Het bleef in de eeuwen daarna karakteristiek voor de psalmenzang in de kloosters. Wekelijks zong men zich op een gregoriaanse zangwijze door het hele psalmboek. Gedurende vele eeuwen ging dat overal ter wereld in het latijn, de laatste vijftig jaar in de landstaal. Zoals in de Willibrordusabdij in Doetinchem.

www.youtube.com/watch?v=VnZsRIKWu_M (het reciteren van de psalmen begint op 4.45 van de video).

Naast deze getijden had je in de katholieke kerk de hoofddienst, de mis – op de zondag, maar ook vaak door de week. Daarin werd de eucharistie gevierd en werden de misdelen gezongen door een geestelijke en/of koor (kyrie, gloria, credo, sanctus, benedictus, agnus dei). Maar in de mis zitten ook altijd een psalm of psalmfragmenten. Zoals de Introituspsalm, waarmee de mis opent. Op de 1^e lijdenszondag (dit jaar 5 maart) zondag invocabit genoemd, wordt psalm 91 gezongen: Invocabit me. Hier eenstemmig op zijn gregoriaans <https://www.youtube.com/watch?v=In3INHerC3A>.

Of meerstemmig door een koor gezongen heb je de introïtus psalm voor de 1^e adventszondag (Psalm 25) –

Ad te levavi van 16^e eeuw Orlando di Lasso: <https://www.youtube.com/watch?v=AErq1UYtLvs>

Reformatie

Een forse omslag in de omgang met de psalmen kwam met de Reformatie (zeg maar vanaf 1517 – dus 500 jaar geleden!). De kerkgangers werden zelf aan het zingen gezet i.p.v. een geestelijke en een koor. Luther (1483-1546) maakte een aantal psalmen daarvoor geschikt (zoals b.v. Psalm 46 'Ein fester Burg ist unser Gott' <https://www.youtube.com/watch?v=E969xwHA91E&list=RDE969xwHA91E#t=2>

Luther ging op een vrijere manier om met de psalmen dan de latere Calvijn (1509-1564). Calvijn bleef heel dicht op de letterlijke tekst van de psalmen en liet de psalmen door dichters berijmen en vroeg componisten om melodieën te schrijven. In die lijn zijn de psalmen vanaf 1566 in Nederland gezongen. Tot op vandaag.

Het was trouwens niet de eerste psalmberijming in Nederland. Al in 1540 kwam er een boek uit met de Souterliedekens. Dat waren psalmteksten op bestaande – vaak wereldlijke - melodieën. en het was allemaal nog in het katholieke Nederland. Hier psalm 31 (in de ons gebruikelijke telling is het Psalm 32)

https://www.youtube.com/watch?v=OcJOWRvkNQE&list=PLyOS3r_VmWXrmWVE_jlPoY7Qov8aMZW&index=27

Even weer terug naar de geneefse melodieën. Componisten gingen vanaf de 16^e eeuw aan de slag met die teksten en melodieën.

Als je alle psalmmelodieën voorbij wilt laten komen in instrumentale zettingen uit die 16^e eeuw moet je luisteren naar: <https://www.youtube.com/watch?v=ulxmGx57CSA&list=PL15DF46D76CA72F5E>

De belangrijkste Nederlandse componist Jan Pietersz. Sweelinck zette alle 150 psalmen voor zangers op muziek. Sweelinck componeerde dat voor 17^e eeuwse welgestelde Amsterdammers uit de kring waar Geert Mak een prachtig boek over schreef (de familie Six). Het was ook bedoeld voor de huiskamers van de Amsterdamse grachtenhuizen en niet voor de diensten in de Oude kerk, waar Sweelinck organist was. Want daar werden de psalmen eenstemmig a capella gezongen door de gemeente en alleen buiten de diensten was er orgelmuziek.

Sweelinck schreef zijn zettingen op grond van de psalmmelodieën, maar die melodieën gebruikte hij wel op een hele vrije manier. Al herken je ze zeker als je de psalmmelodie goed kent.

<https://www.youtube.com/watch?v=X3ggajZ39-Q&list=PLACB5FCBEF132DFC1>

In Nederland hadden de psalmen in de protestantse diensten een hele grote plaats. Anders dan in Engeland en Duitsland werden er nauwelijks gezongen gezongen. Vrij snel kwam in de Nederlandse kerken de praktijk van het zingen op hele noten in zwang. Dat is tot ver in de 20^e eeuw zo gebleven en in sommige kerken ook nu nog praktijk. <https://www.youtube.com/watch?v=nFtjiga6jvo> (begin van 25:2 op 5.00 en couplet 6 met bovenstemmen op 8.00).

Als het gaat om de teksten van de berijming begon het in 1566 met Datheen en in 1773 kwam een nieuwe versie. Die hield het uit tot 1973, toen het Liedboek voor de kerken verscheen. Maar deze berijming (van ook het Nieuwe Liedboek) ervaart menigeen al weer als ouderwets (zie <http://www.denieuwepsalmberijming.nl/>)

Nog even naar het buitenland voor een heel karakteristieke manier van psalmen zingen. Dat gebeurt in de anglicaanse (protestantse) kerk in Engeland. Daar worden de psalmen als zogenaamde chants gezongen. Voor dit reciteren van de onberijmde tekst – net als de monniken, maar dan meerstemmig – heb je wel een koor nodig (<https://www.youtube.com/watch?v=WbvjHQTf82k>)

Psalmen in de export

De Geneefse psalmen gingen vanuit Nederland niet alleen mee met emigranten naar Amerika, Canada en Australië (vanaf de 17^e eeuw). De Japanse dirigent Suzuki studeerde in de zeventiger jaren van de vorige eeuw orgel en klavecimbel bij Ton Koopman. Hij leerde als kerkganger de Geneefse psalmen kennen. Voor hem was dat helemaal nieuwe en hij was daar heel enthousiast over. Suzuki nam ze mee naar Japan. Een aantal liet hij vertalen in het Japans en ze zijn te beluisteren op:

<https://www.youtube.com/watch?v=Egx0QLeXpUo&list=PLn4rnIwCf9xsEj44uy-ymm2WcOoPousyY>

Voor de 47^e swingt dat het een lieve lust is. En je hoort natuurlijk ook dat Suzuki van Ton Koopman wel orgelspelen heeft geleerd.

Psalmprojecten

In onze 21^e eeuw zijn er allerlei 'psalmprojecten'. Eentje met zelfs die naam (The Psalmproject). Zij laten de psalmen wat meer swingen. <https://www.youtube.com/watch?v=oxHINji3eDs&list=PLj63vzWLgfOZ8955W49ibz7lwE1K4OyQ->

Maar de mensen van Psalmproject schrijven soms ook eigen melodieën. Zoals Psalm 51.

<https://www.youtube.com/watch?v=vph6EqZe42k>

De dichters en muzikanten van Psalmen voor nu hebben in ruim tien jaar alle 150 psalmen op zelf geschreven popmuziek gezet en aan de CD toevertrouwd. Ze worden ook wel in kerken gezongen, zoals psalm 84, 130 e.a. en kwamen in de opwekkingsbundel terecht - b.v. Psalm 145 (Opw 734), Psalm 16 (Opw 727), Psalm 96 (Opw 768).

<https://www.youtube.com/watch?v=Gon3GL9l4P4&list=PLnVqOY-9qtS8PpwuwH2j9mbW2zIDeLSeY>

In opwekking zijn wel meer psalmen terecht gekomen, zoals Psalm 139 (Opw 518), Psalm 121 (Opw 451, 640), Psalm 125 (Opw 184) en natuurlijk ook Psalm 23 (Opw 121, kan ook in canon) of Opw 790.

<https://www.youtube.com/watch?v=zvm-7cEa2QQ>

Soms zijn het ook psalmfragmenten (Opw 411) of compilaties van psalmfragmenten zoals Opw 780 (een lied dat weer afkomstig is uit de kring van Sela). <https://www.youtube.com/watch?v=zvm-7cEa2QQ>

Heel anders getint is een project aan de rand van de katholieke kerk. Huub Oosterhuis (de vader van Trijntje) schreef de bundel '150 psalmen vrij'. Een deel van die '150 psalmen vrij' is op muziek gezet door Antoine Oomen. Psalm 16: <https://www.youtube.com/watch?v=szj1YKnDaLY>

Of misschien heb je toch liever Trijntje met de 139^e: <https://www.youtube.com/watch?v=0iowndW2Eo8>

Een zwerfsteen is de psalm die uit een gestrand project is voortgekomen: de Bijbeltapes. Het was een poging om de Bijbel op te nemen als een 'hoorspel 2.0'. De psalmen moesten dan gezongen worden op de pure NBV tekst. Huub van der Lubbe zette zich aan Psalm 55 en hij zingt het uit zijn tenen.

<https://vimeo.com/42432182>

En dan even nog een uitstapje naar Australië: de Sons of Korah, onder leiding van Matthew Jacoby, zijn vanaf de 90er jaren met de psalmen in de weer:

<https://www.youtube.com/watch?v=DkHqaBxPoAM&list=PLEsDLIdeSh6kyggQ8hvkCwaVRFo-o4-np>

Recent kwam de CD Fractures uit met o.a. de weerbarstige 68^e.

En als laatste: wil je alle 150 psalmen horen in zettingen uit een tijdsbestek van 1000 jaar dan moet je op 1 en 2 september naar Utrecht komen voor 8 concerten door 4 koren en daarbij nog 2 lezingen. Dat alles dus in een douche van twee dagen.

<https://www.nederlandskamerkoor.nl/150psalms/>

Freddy Gerkema, maart 2017